

KAKVA BI TREBALA BITI NASTAVA POVIJESTI U DEMOKRATSKOJ HRVATSKOJ?

IVO RENDIĆ-MIOČEVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 373.1:93
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 1999-03-02
Received

Anketiranjem školske godine 1997./98. utvrđeno je da učenici četvrtog razreda gimnazije imaju nepovoljno mišljenje o nastavi povijesti. Ovo nepovoljno mišljenje ne iznenađuje jer u reformiranoj nastavi povijesti u Hrvatskoj nisu riješena tri osnovna zadatka: interdisciplinarno definiranje odgojnih ciljeva (1), ostvarivanje didaktičkih inovacija (2) i restrukturiranje gradiva na temelju suvremene povijesne znanosti (3).

Vijeće Europe poduzima niz mjera za unapređenje nastave povijesti u novoj Europi (održavanje skupova, tiskanje publikacija i dr.) u nastojanju da povijest pridonese većem razumijevanju, toleranciji i povjerenju među pojedincima i narodima. Slijedeći ovakve trendove i uvažavajući hrvatske specifičnosti, nastavu povijesti u Hrvatskoj valja usmjeriti prema znanstvenim rješenjima.

Danas se u hrvatskim školama pojavljuju vrlo kvalitetni udžbenici povijesti, ali su oni, poštujući smjernice nastavnog programa, deskriptivistički orijentirani i utemeljeni na događajnoj povijesti. Takav pristup onemogućuje stvaralački rad učenika i razvoj njihovih metodoloških vještina. Da bi se unaprijedila nastava povijesti, potrebno je istraživati prediktore uspješnosti učenja, uvoditi u nastavu više didaktičke sustave (programirana i problemska nastava) i otkrivati mogućnosti izmjene stavova učenika prema nastavi i samospoznaji. Osim toga gradivo valja restrukturirati na temelju suvremene povijesne znanosti. Autor članka je proveo didaktičke eksperimente koji su pokazali da je ovakav pristup moguć i da su postignuti rezultati dobri.

Autor članka zaključuje da metodika nastave povijesti treba postati sintetska znanost interdisciplinarnog značenja s razvijenom metodologijom, a u transferu znanja značajnu ulogu mora imati povijesna znanost.

istraživanja društvenog prostora (a), društvene zajednice (b) i pojedinačnih pripadnika zajednice (c). Ta postavka iznesena i detaljno elaborirana u knjizi T. Raukara *Hrvatsko srednjovjekovlje*¹² treba biti polazište za učenje hrvatske povijesti.

Nastavni program i razrada standarda za učenje povijesti, kao vrlo važan i ozbiljan segment hrvatskog odgoja, ne mogu biti prepušteni samo Ministarstvu prosvjete i športa, već se u rješavanje složene problematike treba uključiti *Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti*. Ovaj bi odbor, u suradnji s pedagoškim i drugim udrugama te mnogim stručnjacima (povjesničari, filozofi, pedagozi, sociolozi, teolozi i dr.), predstavnicima roditelja i političkih struktura, mogao pronaći najbolja rješenja. Uzor nam mogu biti najnoviji američki standardi za učenje povijesti koji su nastali zajedničkim naporom mnogih stručnjaka i stručnih udruga te ulaganjem velikih novčanih sredstava.¹³ Takve standarde uz suradnju mnogih stručnjaka i udruga valja razraditi i za nastavu povijesti u Hrvatskoj.

II. Nastava povijesti u "novoj" Europi¹⁴ i demokratskoj Hrvatskoj

Od dramatičnih promjena u srednjoj i istočnoj Europi poraslo je zanimanje za učenje povijesti u Europi, posebno na području reforme kurikulumu i pripreme novih udžbenika. U Bruggeu je 1991. godine pod okriljem Vijeća Europe održan prvi simpozij poslije velikih promjena.¹⁵ Od tada aktivnost Vijeća Europe se pojačava (skupovi, tiskanje priručnika¹⁶ i drugih materijala itd.), a nastali problemi rezultirali su *Preporukom 1283 o povijesti i učenju povijesti u Europi*.¹⁷ Preporuka je donesena početkom 1996. godine na Generalnoj sjednici Parlamentarne skupštine. Ovdje ćemo navesti osnovne misli preporuke koje su svakako zanimljive i za nastavu povijesti u Hrvatskoj.

Ljudi imaju pravo na svoju povijest kao što imaju i pravo da je poriču. Povijest predstavlja jedan od načina ponovnog pronalaženja prošlosti i stvaranja kulturnog identiteta. To je ujedno ulaz u iskustvo i bogatstvo drugih kultura. Ova je disciplina povezana s razvojem kritičkog pristupa informaciji i kontrolirane imaginacije. Povijest također treba igrati ključnu političku ulogu u današnjoj Europi. Ona može pridonijeti većem razumijevanju, toleranciji i povjerenju među pojedincima i među narodima Europe - ili, pak, može postati snažan činilac odvajanja, nasilja i nesnošljivosti. Povijesno znanje je važna građanska sposobnost, a bez nje pojedinac je podložniji političkim i drugim manipulacijama. Političari imaju svoju vlastitu interpretaciju povijesti, a neki nastoje s njom manipulirati. U stvari svi su politički sustavi koristili povijest za njihove vlastite ciljeve i nametnuli su zajedno svoju verziju povijesnih činjenica i svoju definiciju dobrih i loših slika povijesti. Iako povjesničari imaju stalni cilj da se, koliko je moguće, približe objektivnosti, oni su svjesni stvarne subjektivnosti povijesti i

¹² T. RAUKAR, 1987.

¹³ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1996.

¹⁴ Ovaj je odjeljak sastavljen uglavnom prema: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1996a.

¹⁵ History Teaching in the New Europe, report, Council of Europe, Council for Cultural Co-operation, Strasbourg, 1993.

¹⁶ Vidi: C. GALLAGAR, 1996.

¹⁷ Preporuka je u cjelosti objavljena u: I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1996a.

raznih načina kojima se ona može rekonstruirati i interpretirati. Građani imaju pravo učiti povijest koja nije izmanipulirana a država mora podupirati to pravo i poticati znanstveni pristup svemu što se uči, i to bez religijskih ili političkih predrasuda. Posebnu pažnju treba pokloniti problemima srednje i istočne Europe koja je trpjela od manipulacije povijesti do najnovijeg vremena, a u nekim slučajevima podređena je i dalje političkoj cenzuri. Povijesno znanje mora biti esencijalni dio odgoja svih mladih. Učenje povijesti mora omogućiti učenicima da usvoje sposobnosti kritičkog mišljenja, da analiziraju i interpretiraju informacije učinkovito i odgovorno, da prepoznaju zamršenost problema i da cijene kulturnu raznolikost. Valja razotkriti stereotipe i druga kriva tumačenja utemeljena na nacionalnim, rasnim, religijskim ili drugim predrasudama. Školsko povijesno gradivo mora biti vrlo otvoreno i mora uključiti sve aspekte društva (socijalna i kulturna povijest podjednako kao i politička). Ulozi žene u povijesti treba pokloniti posebnu pažnju. Lokalnu i nacionalnu (ali ne nacionalističku) povijest treba učiti isto kao i povijest manjina. Kontroverzne, osjetljive i tragične događaje valja uravnotežiti pozitivnim međusobnim utjecajima. Konačno Preporuka sugerira vladama da podrže osnivanje nezavisnih nacionalnih udruga učitelja povijesti te da se potakne njihovo aktivno uključivanje u udругu europskih učitelja povijesti - *Euroclio*. Osim toga, u suradnji s učiteljima povijesti valja sastaviti kodeks učenja povijesti, ali također valja sastaviti i europsku povelju koja bi učitelje štutila od političke manipulacije.

Hrvatska nastava povijesti bez sumnje treba slijediti smjernice koje je razradilo Vijeće Europe, ali uz veliki oprez. Radi se, naime, o tome da mi kroz nastavu povijesti moramo očuvati svoj identitet i upoznati učenike s hrvatskim vrijednosnim sustavom koji je neobično bogat a koji je mladeži gotovo nepoznat. Indikativno je da kandidati za studij povijesti u Rijeci 1998. godine nisu znali što su to gromače (gomile, mocire, suhozidi) koje obilježavaju krajolik Hrvatskog primorja pretvarajući se u grandiozan spomenik marljivosti naših predaka. Malim narodima koji sa svojom kulturom ulaze u novu Europu prijeti gubitak identiteta. Europa na te narode gleda kao na "folklorne i pomalo smiješne entitete" koji planetu uopće nisu potrebni.¹⁸ Upravo Hrvati pripadaju maloj naciji čija kultura i isticanje smetaju "globalnom selu modernog čovjeka."¹⁹ Kolonijalna podčinjenost Hrvata od 1918. godine prijetila je uništavanju hrvatskog nacionalnog identiteta, a A. Finkielkraut ističe da su kolonijalisti kultivirali kolonijalne narode (a zar to nisu bili i Hrvati?) "nadjenuvši plebs slamom" lišavajući ih njihovih izvornih osobina. Kada su se ti narodi oslobodili kolonijalizma, zaprijetila im je velika opasnost jer, stekavši slobodu, mogu konačno uzviknuti "mi" zatirući u isto vrijeme "ja" - dakle pojedinca.²⁰ Hrvatsko duhovno biće danas se budi na svojim vjekovnim europskim tradicijama feudalizma na sjeveru i primorske komune sa svojim statutima. Ali ono se budi i na bogatoj tradiciji hrvatske samosvojne kulture (glagoljaška književnost, dugotrajnost pravnog sustava itd.) te svoje velike originalnosti u kršćanskom katoličkom svijetu.

¹⁸ A. FINKIELKRAUT, 1992, 34.

¹⁹ ISTI, 1992, 62.

²⁰ Isto, 78.

Dakako, u potrazi za hrvatskim vrijednostima ne smijemo idealizirati našu prošlost jer i ona kao i cijela Europa ima i svoje "tamne" stranice.²¹ Upoznavajući našu tradiciju možemo očuvati i obogatiti nacionalni identitet. Iz te bogate tradicije može se krenuti prema novoj budućnosti. O tome T. Šagi-Bunić kaže:

"Čovjek mora poznavati svoju povijesnu višeslojnost kako bi mogao rasuditi od čega se mora odvojiti, a na čemu dalje graditi, na koje se date poluge može osloniti da poduzme nove i do sada nevidene smione korake prema većoj čovječnosti."²²

U razmišljanju T. Šagi-Bunića sažeti su ciljevi nastave povijesti i oni moraju dominirati u hrvatskoj nastavi povijesti uz poštivanje smjernica koje sugerira Vijeće Europe.

III. Rezultati anketiranja učenika gimnazije o nastavi povijesti i problemi nastave povijesti u praksi

Nastava povijesti u Hrvatskoj doživjela je bitne promjene tijekom devedesetih godina, ali te promjene nisu bile praćene znanstvenim istraživanjima te danas nismo u stanju analizirati postignute rezultate. Cijela reforma nastave povijesti bila je provedena izvan realnosti nastavne prakse i bez uporišta u suvremenoj metodici nastave povijesti te su se nastavni programi pretvarali u propise za koje ni u kojem slučaju ne znamo kako su se preko udžbenika ostvarili u praksi. Bez obzira na početne dobre namjere, danas se zahtijeva sastavljenje novih programa nastave povijesti.²³ U sklopu znanstvenog projekta *Strukturiranje standarda za učenje hrvatske povijesti u gimnaziji* koji potpomaže Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske, anketirao sam školske godine 1997./98. 92 učenika IV. razreda gimnazija u Puli, Rijeci i Križevcima. Anketa ima sondažni karakter, ali ipak možemo zaključiti da su njezini rezultati zabrinjavajući te da nam je jasno da reforma nastave povijesti u Hrvatskoj nije postigla željene rezultate. Učenici su na pitanja odgovarali sa DA ili NE ili su birali jedan od tri ponuđena odgovora pri čemu je najčešća gradacija bila: a) u potpunosti, b) djelomično i c) ni u kojem slučaju.

Prvim se pitanjem ispituje odnos odgoja i obrazovanja u nastavi povijesti. 72% učenika smatra da u nastavi povijesti prevladava obrazovanje. Samo 16% učenika smatra da je u nastavi povijesti uspostavljena ravnoteža između odgoja i obrazovanja, a 11% smatra da je u nastavi povijesti naglasak na odgoju. 1% učenika nije odgovorilo na postavljeno pitanje. Lako je zaključiti da učenici smatraju da u nastavi povijesti prevladava "štrebanje".

Drugim pitanjem ispituje se je li gradivo restrukturirano na temelju suvremene povijesne znanosti. 45% učenika smatra da je restrukturiranje djelomično provedeno, dok 40% smatra da ni nema restrukturiranja već su samo izbačena marksistička tumačenja. 12% učenika smatra da je nastava povijesti dobro restrukturirana na temelju suvremene povijesne znanosti. 3% učenika nije

²¹ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1996b.

²² T. ŠAGI-BUNIĆ, 1988.

²³ V. POSAVEC, 1997.

odgovorilo na pitanje. Učenici, dakle, većinom nisu zadovoljni restrukturiranjem nastavnog gradiva.

Trećim pitanjem nastoji se doznati je li u nastavu povijesti uključeno pet područja ljudske aktivnosti: socijalno, znanstveno-tehnološko, ekonomsko, političko i filozofsko-religiozno-estetsko. 67% učenika smatra da je ovaj zadatak u nastavi djelomično ostvaren, a 22% da je ostvaren u potpunosti. 10% učenika smatra da zadatak nije ostvaren. 1% učenika nije odgovorilo na pitanje. Prevladavanje mišljenja o djelomičnoj ostvarenosti ne može nas zadovoljiti.

Četvrto pitanje s četiri potpitanja odnosi se na ostvarenje didaktičkih rješenja u udžbenicima u smislu samostalnog i stvaralačkog rada učenika. Većina učenika (55-63%) smatra da udžbenici za I., II., III. i IV. razred nisu ostvarili ovaj važan zadatak. Pozitivan odgovor na pitanje kreće se u rasponu od 15 do 40%, a na pitanje nije odgovorio veći broj učenika (do 22%). Učenici očito nisu zadovoljni didaktičkim rješenjima udžbenika.

Peto pitanje glasi: "Omogućuje li sadašnja nastava povijesti učenicima da upoznaju sami sebe i da u hrvatskoj kulturi nađu 'poluge' na koje se u budućnosti mogu osloniti". Pozitivno je odgovorilo samo 8% učenika. 49% učenika smatra da je ovaj zadatak nastave povijesti djelomično ostvaren, a 42% smatra da u našoj nastavi povijesti nema govora o samospoznaji. 1% učenika nije odgovorilo na pitanje. Učenici nam svojim odgovorima jasno poručuju da u nastavi povijesti nije postignut važan odgojni cilj koji zahtijeva samospoznaju učenika.

Šesto pitanje ispituje mogu li se učenici uživjeti u povijesni svijet svog naroda i mogu li na stvorenim vrijednostima graditi novo društvo. 53% učenika smatra da se ovaj cilj djelomično ostvaruje, dok 33% smatra da se cilj ne ostvaruje. Samo 13% smatra da se cilj ostvaruje. 1% učenika nije odgovorilo na pitanje. Prema tome nije ostvaren važan cilj povratka tradiciji i učenja od nje.

Sedim pitanjem istražuje se može li historiografija biti psihološki lijek, a ne otrov. Samo 4% učenika smatra da se ovaj zadatak ostvaruje. 43% učenika smatra da se zadatak djelomično ostvaruje, a 51% učenika smatra da se ovaj zadatak uopće ne ostvaruje. 2% učenika nije odgovorilo na pitanje. Odgovori na ovo pitanje govore da se odgojni ciljevi u nastavi povijesti slabo ostvaruju.

Osmim pitanjem istražuje se jesu li iz naše nastave povijesti odstranjena uvriježena mišljenja i predrasude prema drugim narodima. 55% učenika smatra da je ovaj zadatak djelomično ostvaren, dok 29% misli da ovaj zadatak nije ostvaren u nastavi povijesti. 16% učenika smatra da je ovaj zadatak u nastavi povijesti ostvaren. Odgovorom na ovo pitanje ne možemo biti zadovoljni jer učenici smatraju da su predrasude i uvriježena mišljenja još uvijek zastupljena u povijesnom gradivu.

Devetim pitanjem ispituje se uvođenje kontroverzi u nastavu povijesti. 55% učenika smatra da je ovaj zadatak djelomično ostvaren, dok 35% daje negativan odgovor. Pozitivno mišljenje ima 10% učenika. Prema tome ovaj važan zadatak u našoj nastavi povijesti nije ostvaren.

Desetim pitanjem ispituje se je li nastava povijesti u Hrvatskoj prožeta duhom tolerancije i sveopće suradnje među narodima. 47% učenika smatra da ovaj zadatak nije ostvaren, dok 39% smatra da je ostvaren samo djelomično. Pozitivno

mišljenje ima 14% učenika. Odgovori su zabrinjavajući i ukazuju da današnja nastava povijesti u Hrvatskoj ne slijedi trendove koje podupire Vijeće Europe

Jedanaestim pitanjem ispituje se prevladava li u našoj nastavi povijesti nekritična verzija nacionalne povijesti. Velik broj učenika (49%) smatra da takva verzija ne prevladava, ali zabrinjava činjenica da gotovo isto toliko učenika (46%) smatra da ta verzija prevladava. 5% učenika nije odgovorilo na postavljeno pitanje.

Dvanaestim pitanjem ispituje se je li moguće u nastavi povijesti u Hrvatskoj otkriti "tamne" strane naše povijesti. 32% učenika smatra da je to moguće, ali većina (63%) misli drukčije. 5% učenika nije odgovorilo.

Trinaestim pitanjem ispituje se omogućuje li nastava povijesti u Hrvatskoj odgajanje vrijednosti i razvoj kritičkog mišljenja, moralnog rasuđivanja i interkulturalnog odgoja. 40% učenika odgovara pozitivno, a 57% negativno. 3% učenika nije odgovorilo na pitanje. Odgovorima učenika ne možemo biti zadovoljni.

Četrnaestim pitanjem ispituje se kakav je u našoj nastavi povijesti odnos "mi" - "drugi". 59% učenika smatra da u našoj nastavi prevladava etnocentrizam u smislu idealizacije "nas". 41% učenika smatra da se u nastavi povijesti razotkriva ponašanje susjeda, ali i nas samih. Dakako prevladavajući negativni odgovori upućuju nas na razmišljenje o potrebnim izmjenama u gradivu.

Petnaestim pitanjem ispituju se stavovi učenika prema domoljubnom odgoju u našoj nastavi povijesti. Najviše učenika (63%) smatra da se uz isticanje ratničkih vrlina kojima je svrha obrana domovine ističu i humanističke vrijednosti naših predaka. 24% učenika smatra da nastava povijesti potiče ratničku svijest, dok 10% smatra da se u nastavi povijesti otkrivaju potisnute humanističke vrijednosti. 3% učenika nije odgovorilo na pitanje. Sa strukturom odgovora na ovo pitanje možemo uglavnom biti zadovoljni.

Šesnaestim pitanjem istražuje se uvažava li hrvatski nastavni program kulturne razlike u pojedinim hrvatskim regijama. Približno jednak broj učenika (48% i 47%) odgovara s "DA" i "NE" što znači da nam učenici upućuju poruku o potrebi da u nastavi povijesti poštujuemo kulturno-povijesne raznolikosti hrvatskih krajeva. 5% učenika nije odgovorilo na pitanje.

Sedamnaesto pitanje ispituje imaju li prema mišljenju učenika u našoj nastavi povijesti glavnu ulogu elite, dok je narodni život i stvaralaštvo zanemareno. Veći broj učenika (59%) negativno odgovara na postavljeno pitanje što nas može zadovoljiti, ali velik je broj i onih učenika (40%) koji afirmativno odgovaraju na pitanje što nas treba zabrinuti. 1% učenika nije odgovorilo na postavljeno pitanje.

Osamnaestim pitanjem ispituje se je li nastava povijesti u Hrvatskoj dobar temelj za formiranje političke inteligencije. 60% učenika ne misli da bi povijest mogla pridonijeti formiranju političke inteligencije, dok 36% smatra da bi se na tom polju mogao očekivati doprinos nastave povijesti. Ovaj nas stav većine učenika ne može zadovoljiti. Na pitanje nije odgovorilo 4% učenika.

Devetnaestim pitanjem želi se doznati upoznaju li učenici u nastavi povijesti metodologiju povijesne znanosti i razvijaju li metodološke vještine. Distribucija odgovora jasno ukazuje da naša nastava povijesti ne ostvaruje ovaj značajan didaktički zahtjev. Pozitivan odgovor daje samo 8% učenika. 57% učenika

smatra da se ovaj zadatak djelomično ostvaruje, dok 32% učenika misli da se zadatak uopće ne ostvaruje. 3% učenika nije odgovorilo na pitanje.

Dvadesetim pitanjem ispituje se razvija li se u našoj nastavi povijesti sposobnost povijesnog mišljenja. Pozitivan odgovor dalo je 45% učenika, ali zabrinjava da je 54% učenika dalo negativan odgovor.

Dvadesetprvim pitanjem traži se od učenika da ocijene ostvaruje li se u našoj nastavi povijesti zahtjev iz Preporuke Vijeća Europe: "Građani imaju pravo učiti povijest koja nije izmanipulirana. Država mora podupirati to pravo i poticati znanstveni pristup svemu što se uči, i to bez religijskih i političkih predrasuda". Samo 12% učenika smatra da se ovaj zahtjev ostvaruje, dok 55% smatra da se zahtjev samo djelomično ostvaruje, a 32% misli da se ovaj zadatak uopće ne ostvaruje. 1% učenika nije odgovorilo na pitanje.

Dvadesetdrugim pitanjem ispituje se stav učenika o političkoj cenzuri u nastavi povijesti. Samo 5% učenika smatra da cenzure nema. 47% smatra da je nastava povijesti u nas podvrgnuta cenzuri onoliko koliko je to uobičajeno u drugim zemljama. 45% učenika smatra da je naša nastava povijesti u potpunosti podvrgnuta političkoj cenzuri. Učenici nam poručuju da naša nastava povijesti mora biti slobodna što znači da pri njenom osmišljavanju primarnu ulogu moraju imati znanstvenici. 5% učenika nije odgovorilo na pitanje.

Dvadesettrećim pitanjem želi se ustanoviti stav učenika prema nastojanju vladajućih struktura da iskrive znanje u svom interesu i u želji da održe *status quo* (prema istraživanjima u SAD²⁴) 16% učenika smatra da ovakva pojava ne karakterizira nastavu povijesti u Hrvatskoj, ali 52% učenika smatra da se ta pojava ponekad zapaža dok 30% smatra da ona daje snažno obilježje nastavi povijesti u Hrvatskoj. 2% učenika nije odgovorilo na pitanje. Kreatori programa i pisci udžbenika moraju ubuduće uvažavati ovakvo negativno mišljenje gimnazijalaca - maturanata.

Kraća analiza ankete koja je o nastavi povijesti provedena među maturantima postavlja mnoga pitanja koja proistječu iz nastavne prakse. Ta pitanja valja što prije riješiti ozbiljnim interdisciplinarnim znanstvenim pristupom.

IV. Osvrt na dva udžbenika povijesti

Od uspostavljanja demokratske Hrvatske do danas stanje u nastavi povijesti nije se bitno promijenilo nabolje što jasno dokazuje provedena anketa. Srećom, promjene unose samoinicijativno, koliko im program dozvoljava, autori udžbenika i izdavači koji u jakoj konkurenciji žele plasirati svoja izdanja. Na našem tržištu pojavljuju se udžbenici visoke svjetske kvalitete u kojima učenik čita lijepo napisane tekstove koji su popraćeni izvanrednim ilustracijama. Dakako, neriješeni problemi koje sam ukratko naveo sputavaju dobre autore (a njih srećom imamo popriličan broj) da se upuste u nova rješenja te da uvode gradivo koje će, slijedeći suvremenu povijesnu znanost, omogućiti učenicima da spoznaju sebe proučavanjem našega kulturnog bogatstva, ali i "tamnih" strana naše povijesti (koje se u nastavi ne spominju!).

²⁴ I. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1988.

Ovdje ćemo se, radi primjera, kratko osvrnuti na dva udžbenika koja je recenzirao autor ovog članka, a to su:

1. *Udžbenik povijesti i radna bilježnica za VII. razred osnovne škole autora dr. Damira Agičića (izdavač Profil, Zagreb, 1998.)*

2. *Hrvatska i svijet od kraja XVII. stoljeća do naših dana autora Vesne Žurić i Ivana Peklića (izdavač Profil, Zagreb, 1998.)*

Tekst temeljnog udžbenika za VII. razred napisan je jasno i pregledno na temelju važećeg programa, a uspostavljena je dobra ravnoteža između raznih područja ljudske aktivnosti (socijalno, političko, znanstveno-tehnološko, ekonomsko i kulturno). Način pisanja prilagođen je uzrastu. Autor uvodi neke nove teme (kućna zadruga) te nastoji da povijest elita ne bude dominantna. Tekst udžbenika usmjerava se prema tematici socijalne povijesti. U udžbeniku prevladava "muška" povijest, ali autor ipak spominje i neke žene, ali ne u dovoljnom broju. Didaktička aparatura solidno je postavljena. Prije nastavnih jedinica postavljena su uvodna pitanja kao priprema. Na kraju jedinice sastavljene su natuknice (*Upamti!*), dok su završna pitanja uglavnom isključena iz udžbenika, a sustav pitanja je razrađen u radnoj bilježnici. Pitanja su postavljena poslije nekih odjeljaka u nastavnim jedinicama te se tako učenik potiče na razmišljanje o problematici koju proučava. Uz pojedine cjeline dodani su zanimljivi odlomci "Za radoznalce". Ilustracije su pažljivo odabrane i kvalitetno su tiskane. Gradivo je korektno obrađeno. Veću bi pažnju valjalo posvetiti Boki kotorskoj i hrvatskoj sastavnici u njoj (književnici, pomorci i dr.).

Autor dr. D. Agičić je uz temeljni udžbenik pripremio *radnu bilježnicu* kojoj je cilj sistematiziranje gradiva. U radnu bilježnicu prebačena je struktura završnih pitanja poslije nastavnih jedinica u temeljnom udžbeniku. Na taj se način udžbenik rasteretio, a radna je bilježnica dobila ulogu radnog udžbenika uobičajenog u zapadnim zemljama. Ovakva je kombinacija bolja, jer je praksa pokazala da su se završna pitanja iz udžbenika zanemarivala u nastavi te su zapravo izgubila smisao. Autor postavlja razne vrste pitanja te na taj način izbjegava monotoniju. Učenici kompletiraju nepotpune rečenice, odabiru ispravne i neispravne tvrdnje te rješavaju druge tipove zadataka. Autor nastoji uz reprodukcijaska pitanja uvesti i pitanja koja razvijaju povijesno mišljenje učenika. Učenici ponegdje trebaju sastaviti plan učenja. U radnu bilježnicu uneseni su i kraći odlomci iz izvora i historiografije radi razvijanja intelektualnih sposobnosti (vrednovanje, analiza, primjena stečenog znanja i dr.). Ponuđena radna bilježnica zadovoljava kao didaktičko pomagalo, ali ona može biti obogaćena mnogim inovacijama. Moguće je uspostaviti sustav povratnih informacija koji bi učenicima omogućio samokontrolu. Bilo bi dobro pripremiti i završne kompleksne validne testove za samoprovjeru.

Tekst udžbenika za drugi razred strukovnih škola pisan je razumljivo i jednostavno, ali prevladava "muška" događajna povijest i povijest elita. Što se tiče hrvatske povijesti, težište je na prošlosti Banske Hrvatske pri čemu se uvode zanimljive historiografske inovacije, ali rubna područja (Slavonija, Istra i Dalmacija) nisu obrađena na istoj razini (gospodarstvo, život na selu, hajdučija u Dalmaciji, pomorstvo i dr.), mada se i za ta područja navode solidne osnovne obavijesti. Boka Kotorska sa svojim kulturnim bogatstvom i hrvatskim

pomorcima potpuno je zanemarena te učenik ne može shvatiti da je to bilo sastavno područje Dalmacije koje je za Hrvatsku izgubljeno poslije 1918. godine.

Didaktička aparatura sastoji se od pripremnih i završnih pitanja kojih nema previše te ne ometaju napredovanje učenika već su usmjerena na konsolidiranje gradiva. Ipak, ta struktura pitanja, razrađena s mjerom dobrih praktičara, usmjerava prema reproduciranju gradiva a ne prema rješavanju problema i samostalnom radu učenika. Nedostaju zadatci koji bi, umjesto autorovih tumačenja, omogućili učenicima da sami zaključuju na temelju zamljovida, izvora, slika i historiografskih odlomaka. Kao integralni dio teksta pojavljuju se zemljovid i slike, ali nema povijesnih izvora (osim za radoznalce), shema i dr. što bi omogućilo skraćivanje teksta i bolje angažiranje učenika. Udžbenik povijesti ne smije biti utemeljen u postavci da učenike stručne škole povijest ne zanima te je zadatak autora da lijepo ispriča gradivo (u čemu su autori izvanredno uspješni). Dapače, istraživačkim pristupom nastava bi bila zanimljivija, a ostvarila bi se i emotivna komponenta. Bilo bi dobro da se poslije tematskih cjelina ubace klasične natuknice *Zapamti* te da se pripremi pregledna kronološka tablica (ili više tablica) zbivanja u svijetu i u Hrvatskoj. Udžbenik nije uspostavio vezu s drugim predmetima, te bi autori trebali ispitati je li to moguće, te ako je moguće trebali bi učenike uputiti na udžbeničku literaturu iz drugih predmeta (posebno stručnih - povijest pomorstva i dr.)

Opći je zaključak da su oba udžbenika dobro napisana, ali postoje i nedostaci koji uopće karakteriziraju našu udžbeničku literaturu za predmet povijest. Autori, držeći se strogo nastavnog programa, na što su obvezni, gradivu prilaze deskriptivistički i nude učenicima samo jednu istinu zanemarujući historiografske kontroverze. Osim toga gradivo se primarno bazira na događajnoj povijesti, a gotovo su u potpunosti zanemarene teme socijalne povijesti ("totalna povijest"). Takvim pristupom učenicima je onemogućen stvaralački pristup nastavi, a što je najgore, nedostaje metodološkog pluralizma (uvođenje metodologija drugih znanosti s kojima se danas povijesna znanost povezuje) koji bi učenicima omogućio razvoj metodoloških vještina.

Nažalost, uz kvalitetne, ali ipak prvenstveno deskriptivističke udžbenike, na tržištu u Hrvatskoj pojavljuju se i takvi koji sramote i povijesnu znanost i naš obrazovni sustav. Ovdje o takvim udžbenicima nećemo raspravljati.

V. Usmjerenost prema znanstvenim rješenjima

Uvođenjem viših didaktičkih sustava (programirana i problemska nastava) čija je učinkovitost dokazana²⁵ te rastrukturiranjem gradiva na temelju suvremene historiografije riješile bi se mnoge poteškoće koje danas postoje u nastavi povijesti u Hrvatskoj. Pri tome valja uvažavati činjenicu da učenici uče povijest u vrijeme kada se intelektualno razvijaju te se njihove sposobnosti pozitivno mijenjaju. U šestom razredu osnovne škole najvažniji prediktori uspješnosti su razumijevanje, predznanje i prethodni školski uspjeh, dok se inteligencija ne iskazuje kao dobar

²⁵ ISTI, 1989.

prediktor što je posljedica sporijeg razvoja formalnih operacija.²⁶ Dakako iz ovako strukturiranih prediktora proizlaze mnoge poteškoće u učenju povijesti u V. i VI. razredu osnovne škole. Međutim, razvojna razina učenika ne smije nas sprečavati u uvođenju viših didaktičkih sustava prilagođenih dobi, jer se razvoj određenih sposobnosti i, posebno, motivacija, dobrim didaktičkim postupcima može poticati. U srednjoj školi bitno se mijenja hijerarhija prediktora učenja povijesti, što je u svezi sa sazrijevanjem učenika. Na prvom mjestu kao prediktor je metoda učenja, a zatim slijede predznanje, inteligencija i prethodno povijesno znanje.²⁷

Učinkovitost viših didaktičkih sustava te spoznaja o hijerarhiji prediktora koja je ustanovljena regresijskom analizom omogućuju da se unaprijedi kognitivno područje, ali za ostvarivanje ciljeva prema kojima mora težiti današnja nastava povijesti u Hrvatskoj od najvećeg značaja mora biti čuvstveno područje. U didaktičkim eksperimentima u osnovnoj i srednjoj školi te u visokoškolskoj nastavi dokazano je da se uvođenjem zanimljive i vrlo važne tematike (orientalna despocija, patrijarhalizam, psihoanalitička tumačenja i dr.) uz primjenu viših didaktičkih sustava bolje usvaja gradivo, ali se ujedno bitno, u pozitivnom smislu, u malom broju sati mijenjaju stavovi ispitanika prema nastavi povijesti i samospoznaji.²⁸

Iz zaključnog razmatranja proizlazi da metodika nastave povijesti nije samo vještina izvođenja nastave već se ona mora preoblikovati i postati sintetska znanost interdisciplinarnog značenja s razvijenom metodologijom. Metodiku nastave povijesti valja utemeljiti u specijalnoj supstanci (povijest kao supstratna znanost i druge znanosti s kojima se ona danas povezuje), ali potrebno je i povezivanje s drugim znanostima (psihologija, pedagogija, sociologija, teorija komunikacija itd.).²⁹ Iz iznesene problematike i zaključnog razmatranja jasno je da povijesna znanost mora preuzeti značajnu ulogu u ostvarivanju transfera povijesnog znanja. Kvalitetan transfer omogućit će približavanje povijesne znanosti široj publici, a posebno hrvatskoj mladeži.

LITERATURA:

FINKIELKRAUT, A., 1992. - Alain Finkielkraut, *Poraz mišljenja*, Zagreb.

GALLAGAR, C., 1996. - Carmel Gallagher, *History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance*, Council of Europe, Council for Cultural Co-operation, Strasburg.

GAY, P., 1985. - Peter Gay, *Freud for Historian*, New York - Oxford.

GAY, P., 1998. - Petar Gay, *Psychoanalysis and the historian*, u: Michael S. Roth (ur.), *Freud: Conflict and Culture, Essays on his Life, Work and Legacy*, New York, 117-126.

HISTORY TEACHING in the New Europe, report, Council of Europe, Council for Cultural Co-operation, Strasburg, 1993.

²⁶ ISTI, 1991.

²⁷ ISTI, 1990.

²⁸ ISTI, 1994; ISTI, 1994a; ISTI, 1996b.

²⁹ ISTI, 1989, 100-101.

- HUFNAGEL, E., 1991. - Erwin Hufnagel, O pedagoškom pojmu odgovornosti, *MO*, 2, 91-105.
- MATIČEVIĆ, S., 1936. - Stjepan Matičević, Osnovi nove škole, u: Nedjeljko Kujundžić - Ivan Marjanović, *Personalna pedagogija Stjepana Matičevića*, Zagreb, 1991.
- POSAVEC, V., 1997. - Vladimir Posavec, Povjesničari i "povjesničari", *RZHP*, 30, 308-317.
- RAUKAR, T., 1987. - Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb.
- RENDIĆ, S., 1971. - Smiljana Rendić, Izlazak iz genitiva, *Kritika*, 18 (ponovno objavljeno u: Nedjeljna Dalmacija, Split, 2. lipnja 1995.).
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1988. - Ivo Rendić-Miočević, Problemi američkih socijalnih studija s posebnim osvrtom na nastavu povijesti, *NP*, 1, 19-32.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1989. - Ivo Rendić-Miočević, *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti*, Zagreb.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1990. - Ivo Rendić-Miočević, Prediktori uspješnosti problemske nastave povijesti u prvom razredu srednje škole, *PR*, 3, 297-307.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1991. - Ivo Rendić-Miočević, Problemska nastava i prediktori uspješnosti učenja povijesti u šestom razredu osnovne škole, *RFFZd*, 17(30), 265-290.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994. - Ivo Rendić-Miočević, Učinci inovirane strukture povijesnog gradiva u drugom razredu gimnazije, *ŽŠ*, 5, 369-383.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1994a. - Ivo Rendić-Miočević, Učinci inovirane strukture povijesnog gradiva u visokoškolskoj nastavi, *RFFZd*, 20(33), 197-213.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1995. - Ivo Rendić-Miočević, Novi smjerovi nastave povijesti u osnovnoj školi, *RFFZd*, 21(34), 229-246.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1995a. - Ivo Rendić-Miočević, Odgojni ciljevi i restrukturiranje gradiva kao inovacija, *ŠN*, 36.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1996. - Ivo Rendić-Miočević, Američki standardi za svjetsku povijest, poticaj za razvoj naše nastave povijesti, *ŠN*, 20.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1996a. - Ivo Rendić-Miočević, Povijest - nedovršena priča, *ŠN*, 30.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, I., 1996b. - Ivo Rendić-Miočević, *Zlo velike jetre. Povijest i nepovijest Crnogoraca, Hrvata, Muslimana i Srba*, Split.
- ŠAGI-BUNIĆ, T., 1988. - Tomislav Šagi-Bunić, Uvod, u: Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, 1. Srednji vijek, Zagreb, 9.
- ZAKARIJA, K., 1990. - Kruno Zakarija, Pedagoški optimizam i filozofski skepticizam (Pedagogija - kreativna, kritička misao suvremene odgojne prakse), *MO*, 1, Zagreb, 9-25.

**Ivo Rendić-Miočević: HOW HISTORY SHOULD BE TAUGHT IN
DEMOCRATIC CROATIA?**

S u m m a r y

A survey conducted in 1997/98 showed that the fourth year high school pupils have a negative opinion about the way they are taught history. This negative valorization does not surprise because the reformed teaching of history in Croatia has not solved three basic aims: the interdisciplinary definition of teaching aims (1), the implementation of didactic innovations, (2) and the adaptation of teaching material on the basis of contemporary historical science (3).

The European Council has taken a series of measures for the advancement of teaching history in today's Europe (symposiums, publications and others) in an attempt to make history contribute to the greater understanding, tolerance and confidence amongst individuals and peoples. Following these trends and recognizing Croatian specificities, the teaching of history in Croatia has to be directed at finding scientific solutions.

High quality history textbooks are published nowadays in Croatia but, in accordance with overall curriculum programs, they are descriptive and founded on history of events. Such an approach hampers the creativity of the pupils and the development of their methodological skills. In order to advance the teaching of history it is necessary to investigate the predictors of learning success, to introduce into teaching larger didactic systems (programmed and problem teaching) and open up the possibility of changing the attitudes of pupils towards the classroom and the pupil's self-knowledge. In addition the teaching material has to be adapted in accordance with contemporary historical science. The author of the article has undertaken didactic experiments which have shown that such an approach is possible and that it yields valuable results.

The author concludes that the methodology of teaching history has to become a synthetic science of interdisciplinary significance with a developed methodology and that historical science has to have an important role in the transference of knowledge.